

УДК 271.4 (477.87)

ОСОБЛИВОСТІ ВЕДЕННЯ ПАРАФІЯЛЬНОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ ОБРЯДІВ ЖИТТЄВОГО ЦИКЛУ В МУКАЧІВСЬКІЙ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКІЙ ЄПАРХІЇ (ДРУГА ПОЛОВИНА XVIII - ПЕРША ПОЛОВИНА XX століть)

Штерр Д. І. (Ужгород)

У даній статті автор розглядає історію виникнення та вдосконалення ведення обов'язкових для Католицької Церкви Східного обряду записів виконання обрядів життєвого циклу, зокрема на парафіях Мукачівської греко-католицької єпархії у другій половині XVIII - першій половині XX століть. Особливу увагу автор статті зосереджує на питанні дотримання норм та правил церковного законодавства, що регулюють створення та зберігання парафіяльних записів парохами.

Ключові слова: Кодекс Канонів Східних Церков, парафіяльна документація, парафіяльний архів, метричні записи, Мукачівська греко-католицька єпархія.

Найціннішими джерелами для вивчення історії тих чи інших парафіяльних спільнот є церковна документація. Зокрема, метричні записи та парафіяльний архів. У даному дослідженні ми використовуємо термін «метричні записи» поряд із терміном «метрична книга», оскільки не в усіх парафіях це були правильно оформлені та упорядковані книги. Доволі часто метрична книга невеликого села мала вигляд великого шматка паперу з таблицею, до якої вносили необхідні записи (маємо зауважити, що не завжди ці записи відповідали нормам і приписам церковного права). Парафіяльний архів повинен був містити всі метричні книги, циркуляри єпископів та інші важливі фінансові документи парафії. Не йтиметься в даній статті про документи засідань Капітули та інших органів управління Церквою, оскільки вони не є репрезентативними з огляду виконання обрядів життєвого циклу на парафіях, а радше репрезентують вирішення справ церковною верхівкою в середовищі вівтарних братів.

Організація парафіяльного архіву, який переважно зберігається в тому ж приміщенні, що й парафіяльна канцелярія, за своєю суттю відрізняється від бібліотеки чи музею. Так, «архів утворюється незалежно від чийогось бажання і переважно є наслідком звичайної діяльності та зібранням і зберіганням документів. Щоб говорити про архівний документ, необхідно, щоб він був утворений у контексті виконаної, в широкому розумінні цього слова, адміністративної діяльності. Тому, все те, що парох пише, вирішує, розпочинає, скасовує, змінює, обговорює, отримує у справах парафії чи третіх осіб, вважається діяльністю юридичної особи, і ця діяльність повинна відобразитися в документації, яка повинна зберігатися в парафіяльному архіві» [21, с. 37].

Парафіяльний архів – один із основних і невід'ємних елементів життя та діяльності кожної парафії. У ньому зберігається не лише відповідна інформація, необхідна для парафії як юридичної особи, але й відомості про життя кожного мирянина. Саме тому парафіяльний архів має перебувати під особистим наглядом пароха.

Законодавство Католицької Церкви, коли йдеться про обов'язки і права парохів (канн. 279-300 Кодексу Канонів Східних Церков [далі – ККСЦ – авт.]), покликаних виконувати душпастирську опіку у визначеній для них парафіяльній спільноті, утвореній в єпархії / дієцезії / екзархаті (кан. 279 ККСЦ), вказує на обов'язок ведення парафіяльного архіву [16]. Отже, парафіяльний архів є одним із найважливіших джерел для дослідження парафіяльної історії, а відтак і історії єпархії загалом.

За допомогою різноманітних норм Папа Римський, як найвищий законодавець, визначав і передбачав наявність обов'язкових і необов'язкових книг парафії. Ці юридичні джерела вводять в історію формування кан. 296 ККСЦ. Так, ККСЦ приділяє особливу увагу й чітко визначає лише три обов'язкові книги для парафії – книгу охрещень, книгу одружень та книгу померлих.

Першою письмовою згадкою про парафіяльні книги можна вважати «Новели» Юстиніана (535-565). У четвертому розділі «Новели» 74 згадується про обов'язок духовних осіб, які через зберігання парафіяльних реєстрів і правильне виконання покладеного на них обов'язку стають правдивими захисниками Церкви [27, р. XVIII]. Надзвичайно важливою в ті часи була книга одружень, в якій реєстрували всі шлюби. Ця книга в подальшому виступала як юридичне підтвердження здійсненого обряду та

служувала доказом при вирішенні правових суперечок.

Найдавніші, чітко сформовані церковні приписи з'явилися у рішеннях двох синодів Августа, в Німеччині (1548) і Константинополі (1643). Саме ці синоди встановили обов'язок реєстрації церковних актів на місцевому рівні.

В історії Католицької Церкви припис про обов'язковість парафіяльних книг уперше з'явився в рішеннях Вселенського собору у Триденті (1545-1563). Цей собор вплинув на розвиток богослов'я та церковного права не лише у Католицькій Церкві Західного обряду, але також і в Католицьких Церквах Східного обряду.

Важливе значення парафіяльних книг можемо прослідкувати у ставленні до обряду вінчання. Собор, окрім обов'язкової присутності пароха чи іншого священнослужителя разом із двома свідками, впровадив також необхідність запису цієї події у книзі одружень, яку парох повинен був старанно вести і зберігати. Вимагалось реєструвати шлюб і записувати імена подружжя і свідків, дату й місце відправи та зберігати цю інформацію в церкві [22].

Необхідно пам'ятати, що ці вимоги вважаються також першими в історії канонічного права приписами щодо обряду вінчання. Церква вперше чітко окреслила форму вінчання для вірних християн. Вимоги щодо присутності священнослужителя і свідків, точного запису події у відповідній книзі з'явилися, щоб припинити таємні подружжя, тобто шлюби без присутності священнослужителів і свідків, які тоді укладалися в більшості випадків [21, с. 19].

Собор у Триденті також згадує про книгу охрещених у другому розділі ХХІV сесії, вказуючи вимоги до майбутніх хресних батьків та зобов'язуючи духовенство старанно заносити всю інформацію до книги. «Перед тим як закінчити таїнство хрещення, парох повинен дізнатися, від кого належить, про осіб, вибраних для того, щоб отримати хрещеника із святих вод; своїм дозволом він повинен вибрати достойних на це діяння, вписати їхні імена в реєстр та поінформувати їх про відповідальність, яку беруть на себе, щоб потім не виправдовувалися незнанням» [20, с. 65-68; 21, с. 19; 26].

Відповідно до церковного законодавства для Східних Католицьких Церков кожний вірний через прийняття Святої Тайни Хрещення приписується до окремої Церкви свого права і входить до складу окремої церковної спільноти, підпорядкованої територіальній чи особовій владі (кан. 280, § 1 ККСЦ). Згідно з кан. 689, § 1 ККСЦ, обов'язок внести запис до книги охрещених настає з моменту udілення Святої Тайни. Свочасний запис дає змогу уникати ситуацій, коли батьки новоохрещеного, або особи, прирівняні до батьків цивільним правом, або хресні батьки покинули церкву, не

залишивши своїх підписів і необхідної інформації для реєстрації у книзі охрещених. Таке ж правило невідкладного запису потрібно застосовувати і щодо книги одружень.

Наслідки хрещення виявляються в житті охрещеного, в житті спільноти, яка святкує разом із охрещеним цю подію, і в житті Церкви, до якої входить новий охрещений член. Тому реєстрація хрещення у книзі охрещених парафії – елемент юридичного доказу події з усіма канонічними і цивільними наслідками.

Важливість реєстрації хрещення виявляється особливо у тих випадках, коли вірний звертається до пароха за свідцтвом про хрещення, необхідним для уділення Тайни Подружжя. У цей момент засвідчується також і вільний стан зацікавленої особи. Відповідно до кан. 689 § 1 ККСЦ хрещення реєструється в парафії, де відбулася подія. Цей канон скасовує норму попереднього законодавства 1917 р.

Спроба підпорядкувати реєстрацію новонароджених державі мала місце наприкінці ХІХ ст. Так, у 1895 р. єпископом Юлієм Фірцаком в одному з циркулярів робилося пояснення щодо реєстрації шлюбів державою: «Возлюбленнии въ Христь Врники! Прискорбнымъ сердцемъ извѣщаемъ Вамъ, что законъ краевый о такъ названомъ «гражданскомъ или цивильномъ супружестве» отъ 1-го дня месяца октобрія будетьъ обязаельнымъ» [11]. Церква певно була проти реєстрації шлюбів державою, тривалий час боролася проти цього, але прогнала і дуже шкодувала про те, що така реєстрація стане обов'язковою. Наважимося припустити, що священники не вимагали перед вінчанням від своїх вірників документа про державну реєстрацію.

Говорячи про обов'язкову наявність парафіяльних книг, необхідно зазначити, що у Східних Католицьких Церквах немає окремої книги чи реєстру для запису про уділення Святої Тайни Миропомазання. У Східних Церквах свого права, на відміну від Латинської Церкви, Тайна Миропомазання уділяється разом із Тайною Хрещення. Тому парохі Східних Церков вносять запис про хрещення і миропомазання до однієї книги охрещених. У Латинській Церкві є окрема книга чи реєстр миропомазання, який відрізняється від книги охрещених. У свідцтвах про Хрещення, виданих у парафіях Східної Католицької Церкви, часто не вказується нічого про уділення Тайни Миропомазання (див.: Додаток А, Додаток В). Однак відсутність інформації не вказує на відсутність Тайни і не дає нікому (включно з латинськими парохами) права сумніватися в її уділенні [21, с. 125].

Чинне право Східних Католицьких Церков приписує одночасне уділення Тайни Миропомазання і Хрещення. Лише у надзвичайних і виправданих ситуаціях можливе

окреме уділення, але й тоді воно відбувається якнайшвидше, за першої нагоди. Якщо з вагомих причин миропомазання не було уділене разом із хрещенням, місцевий парох зобов'язаний внести до книги охрещених відповідний запис. Метрична книга парафії Преображенської церкви на Цегольні в м. Ужгороді має назву: «Метрика крещених и миропомазанных от ХІ. 1946 г.» [3, с. 1-71].

Кан. 296 § 2 ККСЦ вказує, що у книзі охрещених слід помічати також приналежність охрещеного до певної Церкви свого права, згідно з приписом канону 37, уділювання святого миропомазання, а також те, що має зв'язок із канонічним станом вірних унаслідок одруження, з дотриманням, однак, припису кан. 840 § 3, внаслідок усиновлення, а також свячення або складання довічної професії в чернечому інституті; такі відмітки повинні завжди бути вписані до свідоцтва про хрещення [16].

Книга одружень – друга обов'язкова книга парафії (див.: Додаток С, Додаток D), зазначена в законодавстві. У кан. 841 § 1 ККСЦ зазначено: «Після вінчання парох місця, де воно відбулось, або його заступник, хоч би ніхто з них не благословив подружжя, повинен якнайскоріше записати в книзі подружжів імена супругів, священика, який благословив, і свідків, місце і день вінчання, якщо потрібно, диспензу від форми вінчання або перешкод та її автора разом з перешкодою і її ступенем; надання повноваження благословити подружжя та інше відповідно до способу, приписаного власним єпархіальним Єпископом» [16].

Кан. 841 § 1 ККСЦ зобов'язує вносити до книги одружень усі офіційні акти, які визначають канонічний стан особи. Місце реєстрації – це те місце, де відбулося одруження, і те, де подружки зареєстровані у книгах охрещених. Відповідальний за запис – парох особисто або його довірений; в іншому разі парох все одно зобов'язаний проконтролювати запис. Так, згідно з Кан. 296 § 1 ККСЦ: «У парафії повинні бути парафіяльні книги, а саме: охрещених, одружень, померлих та інші, згідно з приписами партикулярного права власної Церкви свого права, або якщо таких немає, встановлених самим єпархіальним Єпископом; парох повинен дбати про те, щоб парафіяльні книги належно велися і зберігалися з дотриманням цих приписів» [16].

Таким чином, кан. 296 § 1 ККСЦ поставив книгу померлих поміж обов'язковими книгами парафії. У цій книзі записується інформація про похорон та всі дані, передбачені партикулярним правом кожної Церкви свого права у справі померлих християн. Часто Церкви посилаються на державне право, в якому детально вказано необхідну для запису інформацію (див.: Додаток Е, Додаток F). Варто зазначити, що Загальне

право надає партикулярному праву повноважень встановлювати інші приписи щодо особистої інформації померлого вірного. Важливість такого запису полягає не лише в документуванні приналежності померлої особи до певної церковної чи громадської спільноти, а й у тому, що він містить юридичні елементи цивільного контексту (наприклад, доказ стану вдівства). Тому Синод Єпископів УГКЦ, посилаючись на право, надане найвищим законодавцем – Папою Римським, у власному партикулярному праві (канон 113) визначив, що книга померлих повинна мати таку інформацію: ім'я і прізвище померлого, інформацію про батьків, дату народження і дату смерті, номер сертифіката смерті, виданого державним органом, у якому вказано причину смерті і номер гробівця, адресу, де мешкав померлий [20, с. 65-68; 21, с. 29-30]. У першій половині ХХ ст. в Мукачівській греко-католицькій єпархії одним із обов'язкових елементів запису до книги померлих була інформація про сповідь перед смертю [4, с. 140-196].

Всі ці норми видаються суто юридичними, але вони не позбавлені богословського чи душпастирського змісту. Саме богословське і душпастирське значення норм формує обов'язки пароха або тієї особи, яка виконує функції пароха; адже саме парохіві довірено опіку над душами у визначеній парафії під владою єпархіального єпископа.

Кожний душпастир, покликаний до праці над спасінням людських душ, виконує потрійне завдання, а саме завдання вчителя, священика і пастиря. Як учитель – він повинен навчати людей вічних правд віри, пізнавши Бога, Його з цілого серця полюбити і, зберігаючи Божі заповіді, Йому вірно служити; як священик – він повинен приносити Євхаристійну жертву Богові «за свої і за людські гріхи» й літургійними відправами славити триєдиного Бога; як пастир – священик повинен дбати про духовне благополуччя своїх вірних і провадити їх дорогою спасіння до вічного життя в Небі [18, с. 163].

Щоб ретельно виконувати свої душпастирські обов'язки, клірики проходили в духовній семінарії окремий курс пастирського богослов'я. Але це могло бути не раніше початку, а ще точніше, кінця ХVІІІ ст. До цього часу закріпачене й малоосвічене духовенство, без відповідної богословської формації, не було спроможним розвинути систематичну душпастирську працю між своїми парафіянами. З цього приводу достатнім прикладом буде нагадати про духовний рівень пасторів у часи єпископа Йосифа Руги де Каміллеса (1690-1704), ретельно зафіксований ним у своєму щоденнику [17, с. 21-54].

То ж і не дивно, що в народі глибоко

вкорінилися і збереглися до модерних часів різні забобони й повір'я, противні основним засадам християнського віровчення. Правдиве душпастирство могло з'явитися лише з появою більш освіченого духовенства. Початки систематичного проповідання слова Божого та виконання різних церковних обрядів належать до Толкових і Учительних Євангелій, різних проповідей у Зборниках та обіжниках єпископів з кінця XVII - початку XVIII століть [5, с. 49-74; 12, с. 37-53; 19, с. 1-16].

Під час візитації 1750-1752 рр. єпархії єпископ Михайло Мануїл Ольшавський знайшов тільки в шести парафіях друковані Учительні Євангелії, а в більшості й рукописних не було. Протоколи візитації зафіксували поширення в єпархії проповідей з Київської митрополії Лазара Барановича, Іоанікія Галятівського, Антіна Радивилівського, Кирила Транквіліона-Ставровецького [6; 7; 8; 9].

Першим твором, виданим персонально для пасторів Мукачівської єпархії, був Катехизись Йосифа Руги де Каміллеса, що вийшов друком у Тирнаві в 1698 р. У вступі до нього автор пише: «Я написав цю книжку, щоб сповнити свій архіпастирський обов'язок і дати вам нагоду докладно вивчати ті основні правди віри, які кожний християнин повинен знати і згідно з ними жити. А вашим обов'язком буде докладно пояснити ці правди віри людям, довіреним вашій душпастирській опіці» [19, с. 13-14].

У наступному виданні Йосифа Руги де Каміллеса – «Букварі» (Тирнава, 1699) – більшу частину так само займає катехизмова частина, щоб священники могли й дітей навчати молитов та основних правд християнської віри [18, с. 166].

У передмові до свого підручника з морального богослов'я (казуїстика) для священників єпископ Юрій Геннадій Бізанцій (Тирнава, 1727) писав: «...Перш за все вам треба дбати про те, щоб світло ваших добрих учинків так світило перед людьми, як те світло на свічнику; щоб своїми ділами ви просвічували всіх тих, які перебувають у темряві незнання, щоб і вони могли прославити Отця вашого, що на небі (Мт. 5:15-16). Пам'ятайте, що ви є наслідниками Апостолів, яким Христос Господь наказував: – Ідіть по всьому світу та проповідуйте Євангеліє! (Мр. 16:15). Тому навчайте своїх вірних євангельської науки, в церкві проповідуйте слово Боже, а молодим і малим дітям пояснюйте все те, що їм потрібно вірити й чинити, щоб досягнути життя вічне» [18, с. 167].

Та маємо усі підстави сумніватися в тому, що священники сумлінно виконували свій пастирський обов'язок. Підтвердження тому – чисельні убіжники (циркуляри) наступника Михайла Мануїла Ольшевського, єпископа

Андрея Бачинського. Він був змушений раз у раз нагадувати пастирям про їхній святий обов'язок [23].

Одним із важливих завдань кожного пароха було старанно вписувати до відповідних церковних книг усі хрещення, шлюби й похорони вірників своєї парафії. Мова йде про метричні книги, які могли би слугувати наймасовішим документом про церковно-обрядові практики за участю обох суб'єктів повсякденного життя – кліру та мирян. На жаль, до наших днів їх збереглося обмаль.

З історії ведення метричних книг знаємо також небагато. У своїй праці «По дешто о наших матриках» угорський історик русинського походження Антоній Годинка вказує, що перші згадки про метричні книги в Мукачівській єпархії належать до 1 травня 1690 р., коли єпископ Йосиф Руга де Каміллес на синоді у Сатмарі розпорядився, щоб «кождый духовник мав дві книжки, у одну най запише, кого крестив, то есть имя хрещеного, родителі, кумы і кумиці, год (рок) и день, коли крестив, а у другу най зазначит имена повінчаних и час вінчання» [10, с. 71]. Про третю книгу – похорони покійників – де Каміллес не згадує.

Відомий медієвіст і ранньомодерник Антоній Годинка прямо вказував, що він не вірить у те, що десь у якійсь парафії можна було б знайти метрику, написану раніше від 1752 р., хоча в шематизмі Мукачівської єпархії за 1862 р. наводяться багато метрик за 1701-1752 рр. Оскільки даний шематизм мав дуже багато помилок, Годинка відкинув можливість існування таких метрик до XVIII ст. У шематизмі, наприклад, зазначалося, що в селі Бочко [суч. Великий Бичків Рахівського району – авт.] збереглися метрики від 1660 р., що в принципі було можливим, адже хтось із парохів міг вести записи, подібні до пізніших метрик, за власною ініціативою.

Антоній Годинка вважав: оскільки єпископ Йосиф Руга де Каміллес лише в 1690 р. видав розпорядження вести метричні записи, до цього часу метрики не могли існувати, адже, наприклад, у таких селах як Пацканьово [суч. с. Пацканьово Ужгородського району] метрики згадуються лише від 1893 р., а в Комарівцях [суч. Руські Комарівці Ужгородського району] – з 1899 р. Антоній Годинка вказує, що в селі Чейте [суч. Чахтице, Словаччина – авт.] збереглася метрика від 1519 р., що, на його думку, є доволі дивним, адже лише Тридентський собор 1563 р. постановив вести метричні записи в Католицькій Церкві. Тому сумнівно, щоб 44 роками раніше в якомусь карпатському селі могли з'явитися такі записи [10, с. 72-73].

Як на території Угорщини, так і на території сучасного Закарпаття, що входило до її складу, метрики до Сатмарського синоду 1690 р.,

за свідченнями Антонія Годинки, не велися. У шематизмі 1862 р. не вказується жодного села, яке б мало метрики від 1690 до 1699 рр. Як зазначає Антоній Годинка, найстаріші метричні книги зберігаються в Межилабірцях [суч. м. Меджилабірці, Словаччина – авт.] – від 1700 р., селі Шандровому [суч. Олександрівка Хустського району – авт.] – від 1701 р., у Шамудовце [суч. с. Шамудовце, Словаччина – авт.] – від 1705 р., у Крайниковому [суч. с. Крайниково Хустського району – авт.] – від 1706 р, в селі Гардин – від 1707 р. [10, с. 73; 18, с. 167].

Від 1710 до 1720 рр. лише три населені пункти ведуть метричні книги: це – Керецьки [суч. с. Керецьки Свалявського району – авт.] (1711), Радванка біля Ужгорода (1715) і с. Суків Гуменської округи (1718). У 20-х рр. XVIII ст. у чотирьох населених пунктах зустрічаються метричні книги: в Мукачеві (1720; 1725), Паладі [суч. Паладь-Комарівці Ужгородського району] (1723), селі монастиря на Чернечій горі (1727) та Росвигові [суч. мікрорайон м. Мукачева; колишнє с. Росвигово приєднали до міста в 1944 р. – авт.] (1729). З 1730 до 1740 р. лише у трьох населених пунктах зустрічаються метричні книги: Блажово, Русково [суч. с. Русково, Румунія] (1732) і Требишов [суч. Требишов, Словаччина – авт.] (1732). У період з 1740 до 1750 рр. у двох населених пунктах ведуть метричні книги – Сечовська-Тарнока (1743) та Повч (Маріяповч) [суч. м. Марія Повч, Угорщина – авт.] (1749). До 1752 р. лише Рудобанячка починає вести метрику з 1750 р. З 1752 до 1760 р. вже п'ять населених пунктів мають метрики. З 1760 до 1770 р. кількість населених пунктів, де ведуться метричні книги, зростає до п'ятнадцяти. Між ними і Ужгород з метрикою від 1766 р. [10, с. 73-74].

Загалом до кінця XVIII ст. метрики ведуть не більше як у 50-ти парафіях. Під час візитації парафій єпископом Михайлом Мануїлом Ольшавським виявилось, що більшість парафій не ведуть метричних книг. Тоді він наказав вести їх в обов'язковому порядку, увівши, крім книг хрещених і «браковінчаних», ще й третю книгу – померлих. Найстарша книга померлих датується 1761 р. у с. Дюрдьош Вранівського округу Земплинського комітату [суч. с. Дюрдьош, Словаччина – авт.] [18, с. 168].

Однак лише від 1775 р., згідно з розпорядженням єпископа Андрея Бачинського, при кожній парафіяльній церкві парохі регулярно ведуть три метричні книги. Своїми циркулярами він не лише зобов'язував вести метричні книги в кожній церкві, а ще й формував архів, куди мали надсилатися з єпархії до єпископської бібліотеки старі книги та документи, що зберігалися у парафіяльних церквах.

У циркулярі від 20 березня 1796 р. єпископ просить надавати всі старовинні документи для зберігання у єпископському архіві: «...Аще оуже и многая суть въ дієцезально(м) моємъ Архивъ или Писменномъ Хранилищъ оунгварскомъ сицевїи стародавнїи листы, котрїи или ц(є)рквей, или парохїи, или маєтності(й) ихъ дотычутся; однакож: идеже бы еще таковымъ писменнымъ древностемъ обрататися, ради безпечнїйшаго и достовѣрнїйшаго сохраненїя, таковая писмена, или сам парохъ, или чрезъ, вице-архидїакона сьмо до моего дієцезалнаго Сокровища да преподадетъ...» [1, с. 111-117].

А вже циркуляром від 4 березня 1797 р. Андрей Бачинський наказує, щоб було проведено перевірку церковних рахунків, протоколів та метрик: «Въ а(1) выхъ: на пришломъ мрномъ соборъ кождый вице-архидїаконъ соборныхъ своихъ пароховъ осмотри (т) протокол(л)ы, матрицы и рахунки ц(є)рковныа...» [2, с. 121-124]. Жоден єпископ до цього часу не спромігся поставити під особистий контроль ведення церковних метричних записів. Разом з тим можна стверджувати, що ще й за часів єпископа Бачинського не всі церкви мали метричні книги, а якщо й мали, то, можливо, не вели належним чином записи в них.

Та очевидно, що проблема належного ведення і збереження метричних книг залишалася актуальною для всіх наступників Андрея Бачинського. Так, циркуляр єпископа Петра Гебея за № 1672 від 1929 р. закликає парафіяльне духовенство, щоб у кожній парафії належним чином описали, які книжки, важливі документи або листи зберігаються в парафіяльній бібліотеці, і щоб дублікат (копію) з цих списків на протязі одного місяця переслали єпархіальному управлінню. Контроль за збереженням цих книг, документів і листів єпископський циркуляр покладав на намісників (деканів, благочинних), оскільки «в парафіях нашої Єпархії багато цінного матеріалу знаходиться з минулого, тільки те біда, що оо. Духовні в більшості своїй не прагнуть того, щоб парафіяльна бібліотека була в порядку і не пропадала цінний, старинний матеріал» [15, с. 122].

Проблеми з веденням церковної парафіяльної документації виникали не лише наприкінці XVIII чи у XIX століттях. Так, редакція журналу «Душпастирь» давала фахові поради священикам, які зверталися зі своїми, іноді незручними питаннями. Зокрема, тема про незаконно народжених дітей у єпархії була досить незручною, але незважаючи на це потреба в консультаціях виникала доволі часто [24, с. 832-840; 25, с. 477-487]. Так, один зі священиків єпархії запитував кваліфікованої відповіді у редакції «Душпастиря»: «Можно-ли

уделати отправу «Воведеніе жены...», котра родила незаконное дитя?» [13, с. 17]. Звичайно, що відповідь редакції була ґрунтовною і негативною.

Окрім проблем зі звичаями, пов'язаними зі щоденними обрядовими практиками, такими як хрещення, вінчання та поховання, питання правильності ведення метричних записів не було остаточно вирішене навіть у першій половині ХХ ст. Так, у розділі «Офіційна часть» читаємо розпорядження від правління Мукачівської єпархії: «Право каноничное строго предпишет, что: «Парохъ да запишет и до книги покрещенныхъ, что супругъ того дня въ его приходе бракосочитался»» [13, с. 26]. Якщо ж наречені були охрещені в іншій парафії, то священник був зобов'язаний заповнити спеціальний бланк і надіслати його до правління єпархії. Зразок бланку було додано до розпорядження [13, с. 26-27].

Також гостро стояло питання надання цивільному / громадянському (світському) уряду даних чи зміни даних, що містилися в метричних записах. Так, на запитання одного зі священників про правомірність вимоги влади щодо зміни прізвища прихожанина в метричних книгах без

згоди Ординаріяту редакція відповіла категорично: «Не можете выправляти без дозволення Ординаріяту и одну черточку въ метриці церковной» [14, с. 68].

ККСЦ не передбачає жодної канонічної кари за недотримання правил парафіяльного чину. Це, однак, не означає, що зменшується особиста моральна відповідальність і піклування про парафіяльні книги з боку священнослужителів.

Парох, який відмовлявся вносити відповідні записи до парафіяльних книг чи видавати необхідні документи на законне прохання, міг бути суспендований, позбавлений уряду, або ж покараний грошовим штрафом відповідно до величини провини, встановленої ординарієм / ієрархом. Окрім того, парох не має права дозволяти іншим, некомпетентним особам переглядати книги чи документи, що зберігаються в архіві [21, с. 43-45]. Саме це й ускладнює роботу дослідників із парафіяльними архівами та документами, що в них зберігаються, а особливо метричними книгами. Та незважаючи на це, парафіяльна документація, зокрема метричні записи, є важливим джерелом для дослідження історії єпархії.

1. 1796.03.20 // Збирька жерел по студії русинського писемства: І. Кириличні уббіжники мукачовського єпископа Андрія Бачинського / Упор. Удварі І. – Ніредьгаза, 2002. – С. 111-117.
2. 1797.03.04 // Збирька жерел по студії русинського писемства: І. Кириличні уббіжники мукачівського єпископа Андрія Бачинського / Упор. Удварі І. – Ніредьгаза, 2002. – С. 121-124.
3. Архів греко-католицького кафедрального Хресто-Воздвиженського собору в м. Ужгороді. Метричні книги Преображенської церкви на Цегольні. ХХІІІ Том. Метрика крещеных и миропомазаных от ХІ. 1946 г. Розділ Крещеных и миропомазаных. – Сторона – 1-71.
4. Архів греко-католицького кафедрального Хресто-Воздвиженського собору в м. Ужгороді. Метричні книги Преображенської церкви на Цегольні. Метрика Томъ: ХVІ. Крещеных: 1929. ХІІІ ч. – Браковенчаных: 3/ХІ 1929. Усопшихъ: 1927 – Розділ Усопшихъ. – Сторона – 140-196.
5. Біленькій [Стрипський Гіядор]. Старша руська письменность на Угорцинь / Біленькій [Стрипський Гіядор] // Udvari István. Szöveggyűjtemény a ruszin írásbeliség tanulmányozásához. ІІІ. Stripszky Hiador, néprajztudós, bibliográfus, nyelvész, műfordító / Szerkesztette és előszót írta: Kericsa Igor. – Nyíregyháza: Kiadja a Nyíregyházi Főiskola Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszéke, 2007. – 49-74. old. [Nyíregyházi Főiskola. Studia Ukrainica et Rusinica Nyíregyháziensia, 21].
6. Гаджега В. Додатки к історіѣ Русинов и руськихъ церквей в Мараморошѣ. Студіѣ исторично-архивнѣ // Науковий зборник Товариства «Просвѣта» в Ужгородѣ за рокъ 1922 / Видає литературно-науковий оддѣл / Под ред. Августина Волошина, Др. Василя Гаджеги, Др. Ивана Панькевича и др. Володимира Бирчака. – Рочник І. – Ужгород: Книгопечатня акційного товариства «Унію», 1922. – С. 112-176.
7. Гаджега В. Додатки к історіѣ Русинов и руськихъ церквей в Ужанской жупѣ. Студіѣ исторично-архивнѣ / Одбитка из «Наукового зборника» Товариства «Просвѣта» в Ужгородѣ за рокъ 1923. и 1924. – Ужгородъ: Книгопечатня Юлія Фелдешія, 1924. – 149 с.
8. Гаджега В. Додатки к історіѣ Русинов и руськихъ церквей в жупѣ Угоча. Часть І. и ІІ / Одбитка из «Наукового зборника» Тов. «Просвѣта» в Ужгородѣ. Рочник ІV. 3. Р. 1925. и Рочник V. 3. Р. 1927. – Ужгород: Друкарня оо. Василян, 1927. – Часть друга. – С. 61-122.
9. Гаджега В. Додатки к історіѣ Русинов и руськихъ церквей в був. жупѣ Земплинской. Часть І / Одбитка из «Наукового зборника» Тов. «Просвѣта» в Ужгородѣ. Рочник VІІ-VІІІ. 3. Р. 1930-31. – Ужгород: Друкарня оо. Василян, 1931. – 168 с.
10. Годинка А. По дешто о нашихъ матрикахъ / Годинка А. // Udvari I. Hodinka Antal válogatott kéziratai. – Nyíregyháza, 1992. – Old. 71-79.
11. ДАЗО. – Ф. 151. – Оп. 17. – Спр. 5. Циркуляры єпископа Мукачевской єпархии за 1895 г. – арк. 12 - арк. 12 зворот.

12. Дуличенко А. Письменность и литературные языки Карпатской Руси (XV-XX вв.): Вступительная статья, тексты, комментарии / Александр Дмитриевич Дуличенко. – Ужгород: Издательство В. Падяка, 2008. – 908 с.
13. Душпастирь. Урядовый органъ Епархіи Мукач. и Пряшевской. – 1924. – Рочникъ I. – Число 1. – С. 1-38.
14. Душпастирь. Урядовый органъ Епархіи Мукач. и Пряшевской – 1924. – Рочникъ I. – Число 2. – С. 39-92.
15. Душпастирь. Урядовый органъ Епархіи Мукач. и Пряшевской. – Ужгородъ, 1929. – Рочникъ VI. – Число 4. – С. 103-134.
16. Кодекс Канонів Східних Церков. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://kyrios.org.ua/titul-hhiii.html>.
17. Лучкай М. М. Історія карпатських русинів: У шести томах / Дешифрування рукопису Ю. М. Сака; переклад українською мовою А. М. Ігната; покажчик історичних осіб та назв Д. Д. Данилюка; географічний покажчик І. М. Сенька. – Т. III. – Ужгород: Закарпаття, 2002. – 328 с.
18. Пекар А., ЧСВВ. Нариси історії Церкви Закарпаття / Пекар А. – Том II: Внутрішня історія. Видання друге. – Рим–Львів: Видавництво Отців Василіан «Місіонер», 1997. – 492 с. [Серія II. – «Записки ЧСВВ». – Секція I.].
19. Сабовъ Е. Христоматія церковно-славянскихъ и угро-русскихъ литературныхъ памятниковъ съ прибавленіемъ угро-русскихъ народныхъ сказокъ на подлинныхъ нарѣчіяхъ / Сабовъ Е. – Унгварь: Книгопечатня «Келеть» Варфоломея Іегера, 1893. – 236 с. / Репринтне перевидання: – Ужгород, 2009.
20. Танасійчук А. Церковні книги в Кодексі Канонів Східних Церков / А. Танасійчук // Метрон. – 2006. – № 4. – С.65-68.
21. Танасійчук А. Парафіяльні книги і канонічний стан вірних у Кодексі Канонів Східних Церков: Юридично-пасторальний посібник для священнослужителя / А. Танасійчук. – Львів: Астролябія, 2011. – 264 с.
22. Танасійчук А. Здійснення виконавчої влади управління в Патріаршій Церкві / А. Танасійчук. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://theology.in.ua/ua/bp/theologia/practical/canon/58336/>.
23. Удварі І. Збирька жерел про студію русинського писемства. І. Кириличні уббіжники мукачівського єпископа Андрія Бачинського = Udvari István. Szöveggyűjtemény a ruszin írásbeliség tanulmányozásához. I. Bacsinzsky András munkácsi megyéspüspök cirillbetűs körlevelei / Редагував: Ігорь Керча. – Nyíregyháza: Kiadja a Nyíregyházi Főiskola Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszéke, 2002. – Old. 238.
24. Фенич В. Метричні книги як джерело вивчення ужгородської греко-католицької спільноти першої половини ХХ ст. / В. Фенич, Д. Штерр // Історія релігій в Україні: Науковий щорічник / Упоряд. О. Киричук, М. Омельчук, І. Орлевич. – Л.: Львівський музей історії релігій; вид-во «Логос», 2010. – Книга I. – С. 832-840.
25. Штерр Д. «Іван = греко-католик = русин / українець»: чи завжди ім'я слугує маркером національної та етнічної ідентичностей? / Д. Штерр // Історія релігій в Україні: Науковий щорічник / Упоряд. О. Киричук, М. Омельчук, І. Орлевич. – Л.: Інститут релігієзнавства – філія Львівського музею історії релігій; вид-во «Логос», 2011. – Книга I. – С. 477-487.
26. Concilio di Trento // Conciliorum Oecumenicorum Decreta. – Bologna, 1996. – P. 753-774.
27. Iustiniani Novellae // Corpus Iuris Civilis / Recognovir Rudolfus Schoell. – Vol. III – 1888. – 810 p.

РЕЗЮМЕ

ИСТОРИЯ ВОЗНИКНОВЕНИЯ И СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ВЕДЕНИЯ ПРИХОДСКОЙ ДОКУМЕНТАЦИИ ОБРЯДОВ ЖИЗНЕННОГО ЦИКЛА В МУКАЧЕВСКОЙ ГРЕКО-КАТОЛИЧЕСКОЙ ЕПАРХИИ

Штерр Д. И. (Ужгород)

В данной статье автор рассматривает историю возникновения и совершенствования ведения обязательных для католической Церкви Восточного обряда записей выполнения обрядов жизненного цикла, в частности на приходах Мукачевской греко-католической епархии во второй половине XVIII - первой половине XX веков. Особое внимание автор статьи уделяет вопросу соблюдения норм и правил церковного законодательства, регулирующих создание и хранение приходских записей священниками.

Ключевые слова: Кодекс Канонов Восточных Церквей, приходская документация, приходской архив, метрические записи, Мукачевская греко-католическая епархия.

SUMMARY

THE HISTORY OF DEVELOPMENT OF THE PARISH DOCUMENTATION ON LIFE CYCLE RITUALS IN MUKACHEVO GREEK-CATHOLIC EPARCHY

D. I. Shterr (Uzhhorod)

The author considers the history of the development of life cycle rituals records required by the Eastern Rite Catholic Church, including the parishes of Mukachevo Greek Catholic Eparchy during the second half of the 18th - the first half of the 20th centuries. Special attention is paid to implementation of the norms and rules of ecclesiastical law regulating the records creation and storage performed by a parish priests.

Keywords: Code of Canons of the Eastern Churches, parish documentation, parish archive, parish register, Mukachevo Greek Catholic Eparchy.

Додаток А

Частина сторінки з метричної книги охрещених і миропомазаних

Сторона 4

МАТРИКА КРЕЩЕННЫХЪ И

Крещеннаго и

Число	рождес- тва		крещения и миропо- мазания	ИМЯ	вѣро- исповѣ- даніе	полъ		ложе		ИМЯ И СОСТОЯНІЕ ИХЪ	роди вѣро- исповѣ- даніе
	годъ, мѣсяцъ и день	годъ, мѣсяцъ и день				муже- ской	жен- ской	закон- ное	неза- конное		
4	3-20 дѣкабр. 1930 3/1	9-20 сѣнтѣбр. 1930 9/1		Анна	рк	-	жен.	-	закон- ное	Катерина Богдан	рк
5	3-20 дѣкабр. 1930 3/1	9-20 сѣнтѣбр. 1930 9/1		Барбара	рк	-	жен.	-	закон- ное	Катерина Богдан	рк

Джерело: Архів греко-католицького кафедрального Христо-Воздвиженського собору в м. Ужгороді. Метричні книги Преображенської церкви на Цегольні. Метрика Томъ: XVI. Крещеных: 1929. XIII ч. - Браковенчаных: 3/XI 1929. Усопшихъ: 1927 - . Розділ Крещеных. – Сторона – 4.

Додаток В

Частина сторінки з метричної книги охрещених і миро помазаних

МИРОПОМАЗАННЫХЪ.

миропомазаннаго

телей		имя, вѣроисповѣданіе и состояніе воспріемниковъ	супру- жества	смерти	Имя и чинство крестиннаго и миропомазавшаго	Имя бабы	Примѣчаніе
происхож- денія	обитанія						
мѣсто, улица и число дома		годъ, мѣсяцъ и день					
Андрій	Богдан	Дарій Бурко Моріе Козуб			Гавріил Моркован Сотр	Бослован	
"	"	Богдан Фредерик Моріе Козуб			Гавріил Моркован Сотр	Бослован	

Джерело: Архів греко-католицького кафедрального Христо-Воздвиженського собору в м. Ужгороді. Метричні книги Преображенської церкви на Цегольні. Метрика Томъ: XVI. Крещеных: 1929. XIII ч. - Браковенчаных: 3/XI 1929. Усопшихъ: 1927 - . Розділ Крещеных. – Сторона 4.

Додаток С
Частина сторінки з метричної книги вінчань

Сторона 135

МАТРИКА

Число	Годъ, мѣсяць и день браковѣчанія	ИМЯ И СОСТОЯНІЕ	вѣроисповѣданіе	мѣсто происхожденія	мѣсто обыванія (улица и число дома.) Отъ коли обывають тамъ?	вѣтъ	СТАВЪ	
							юноша дѣвица	вдовецъ вдова
	1936. 19. сентября	Марія Ярославъ Лоренцъ, зодичка	рим. кат.	Боршачѣ. (Моравы)	Ужгородъ	2. II. 1910.	свобод- ная	—
	12.	+Оліанна Цацара	гр. кат.	Ружина.		6. сентяб. 1916.	свобод- ная	—

Джерело: Архів греко-католицького кафедрального Христо-Воздвиженського собору в м. Ужгороді. Метричні книги Преображенської церкви на Цегольні. Метрика Томъ: XVI. Крещеных: 1929. XIII ч. - Браковенчанных: 3/XI 1929. Усопшихъ: 1927 - . Розділ Браковенчанных. – Сторона 135.

Додаток D
Частина сторінки з метричної книги вінчань

БРАКОВѢЧАННЫХЪ.

Имя, вѣроисповѣданіе и состояніе родителей, или умершихъ супруговъ	Имя, вѣроисповѣданіе и состояніе свѣдѣтелей	Имя и чиновство Браковѣчателя	Диспензация отъ оголошень, або иной перепоны (Число и дата)	Примѣчаніе
свѣдѣтели: +Георгій Лоренцъ и Магдалина Загоріел.	Иванъ Цуцаръ, гр. кат.	Василій	Оглашени: I. 5. II. 1936. II. 12. II. 1936. III. 19. II. 1936. -	
дочка: Михаила Цацара и +Анастасія Митя.	Адамъ Беріа Лосеріа, рим. кат.	Тумкашъ, II. сотрудиць		
свѣдѣтели: Федора Мака-	Левъ Загоріа,			

Джерело: Архів греко-католицького кафедрального Христо-Воздвиженського собору в м. Ужгороді. Метричні книги Преображенської церкви на Цегольні. Метрика Томъ: XVI. Крещеных: 1929. XIII ч. - Браковенчанных: 3/XI 1929. Усопшихъ: 1927 - . Розділ Браковенчанных. – Сторона 135.

Додаток Е
Частина сторінки з метричної книги померлих

Сторона 193

МАТРИКА

Усопшаго или усопшой

Число	Годъ, мѣсяць и день смерти	ИМЯ И СОСТОЯНІЕ	вѣроисповѣданіе	имя, вѣроисповѣданіе и состояніе родителей, супруга или супружницы	мѣсто происхожденія и обитанія (улица и число дома)	п о л ь		вѣкъ
						муже-скій	жен-скій	
103.	10-го ноября 1929 10/11	Анна Довобриц рощ. Гумнар	гр. католич.	супруги: Андрей Довобрица	Тур. Раков	←	муж.	72 л.
104.	9-го ноября 1929 9/11	Зоя Довобриц Шкучин рощ. Шкучин	гр. католич.	мать: Зоя Анна Шкучин отец: Андрей Шкучин	Тур. Раков Тур. Раков	-	жен.	42 л.

Джерело: Архів греко-католицького кафедрального Христо-Воздвиженського собору в м. Ужгороді. Метричні книги Преображенської церкви на Цегольні. Метрика Томъ: XVI. Крещеных: 1929. XIII ч. - Браковенчаных: 3/XI 1929. Усопшихъ: 1927 - . Розділ Усопшихъ. – Сторона 193.

Додаток Ф
Частина сторінки з метричної книги померлих

УСОПШИХЪ.

Причина смерти	Ци удѣлено умершому послѣднихъ тайнъ?	Мѣсто и день погребенія	Имя и чинство погребателя	Примѣчаніе
мозгачна болѣнь	да	Тур. Раков 11/11	Вітѣтанъ Данилович сир.	10'
Сарцинна	да	Тур. Раков 11/11	Вітѣтанъ Данилович сир.	в добу...

Джерело: Архів греко-католицького кафедрального Христо-Воздвиженського собору в м. Ужгороді. Метричні книги Преображенської церкви на Цегольні. Метрика Томъ: XVI. Крещеных: 1929. XIII ч. - Браковенчаных: 3/XI 1929. Усопшихъ: 1927 - . Розділ Усопшихъ. – Сторона 193.